

Галина МАЦЮК

ДОБА ПРОСВІТНИЦТВА В ЛІНГВОСЛАВІСТИЦІ: ІДЕЇ УНІВЕРСАЛІЗМУ В НОРМАТИВНОМУ ОПИСІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вип. 24
УДК 81'36271.12=161.2=162.1"16/18"

Мацюк Г. Доба Просвітництва в лінгвостлавістиці: ідеї універсалізму в нормативному описі української та польської мов; 13 стор.; кількість бібліографічних джерел – 24; мова українська.

Анотація. За допомогою опозицій “загальне”–“конкретне”, “логічне”–“граматичне” у статті розглянуто трансформацію ідей західноєвропейського універсалізму в граматичному описі української та польської мов. Використано матеріал граматик О.Павловського (1818), І.Могильницького (1823–1824), О.Копчинського (1817), М.Якубовича (1834), Й.Мучковського (1836).

Ключові слова: універсальне розуміння сутності мови, ідіоетнічне розуміння сутності мови, граматичний опис.

Annotation. The article attempts at disclosing the transformations of Western European ideas of universalism in grammatical description of the Ukrainian and Polish languages by means of oppositions “general” – “specific” and “logical” – “grammatical”. The research has been based on grammars by O.Pavlovskiy (1818), I.Mohylnytskyi (1823-1824), O.Kopchynskiy (1817), M.Yakubovych (1834) and Y.Muchkovskiy (1836).

Key words: universal understanding of language essence, idioethnical understanding of language essence, grammatical description.

Нормування національних слов'янських мов на початку XIX ст. здійснювалося в умовах, коли була потреба відбиття в мові народного “духу”(цей результат впливу ідей Й.Гердера та В.Гумбольдта вимагав своєї ідентифікації в різних моделях граматичного опису), і водночас визнавалися універсальні логічні форми мислення, які уможлилювали вияв спільних для мов ознак. У статті розглянемо, як створені з метою вияву ідіоетнічної сутності граматики української та польської мов реагували на пошук цих ознак. Іншими словами, з'ясуємо, чому в мовознавстві доби Просвітництва* все ще виникала увага до мовних універсалій, зацікавлення якими зніціювала “ГраMATика загальна і раціональна” 1660 р., а надалі розвинули французькі дослідники мови.

ГраMATика К.Лансло і А.Арно на основі спостережень за різними мовами, що було явищем наскрізь революційним щодо попередньої мовознавчої традиції, сформулювала філософські засади вивчення мови і показала її функціонування як певного механізму [14; 20, с. 161]. ГраMATика тісно пов'язувалася з логікою, вона базувалася на ній (хоча між ними не було однозначної відповідності) і проголошувала, що “справжньою” мовою користувалися тільки носії вищого прошарку, чие мовлення впорядковане, доступне розуму, бо, мовляв, мовлення представників нижчого прошарку, як логічно невпорядковане, відображалася “звичаєм”. ГраMATисти стверджували про єдині фундаментальні правила для усіх мов. Самі ж мови поставали як різні видозміни певної універсальної мовної схеми,

сумісної з універсальною логічною схемою [12, с. 146].

Ідеї “ГраMATики” Пор-Рояля прийняли мовознавці XVIII століття. Де Марсе писав: “ГраMATика підкоряється лише двом видам принципів. Одні становлять незмінну істину і загальний звичай, вони тієї ж природи, що і сама думка, і наслідують її аналіз, виступаючи тільки його результатом. Інші містять лише гіпотетичну істину, що залежить від довільних угод; вони вказують лише на звичай того чи іншого народу, який вільно прийняв їх, не втративши, однак, права змінити їх чи відмовитися від них, якщо звичай цього народу захоче змінити їх або заборонити. Перші становлять “загальну граMATику”, другі є предметом різних “часткових граMATик” [14, с. 44]. У розумінні де Марсе, загальна граMATика – це наука, що мала за предмет дослідження теоретичні міркування про незмінні і загальні принципи мовлення, граMATика ж окремої мови була мистецтвом, яке розкривало “звичай”, або узус, окремої мови.

Теорія мови у XVIII ст. – не вузька мовознавча проблема, а центральне питання тогочасної епохи, покликане розв'язати таку кардинальну проблему культури, як походження і розвиток мов, тому в цьому контексті питання загальної, універсальної граMATики відповідало зацікавленню людиною взагалі і розкривало здатність відображення мислення у мові та комунікації [19, с. 159]. У XVIII ст. загальна граMATика стала засобом логічного аналізу конкретних мов (насамперед, французької та німецької) і пов'язувалася з філософським підходом до мови, тому її ще називають філософською [20, с. 23]. Універсальна граMATика окреслила подальші підходи до мови в площині

* У контексті XIX ст. період до кінця 30-х рр. [23, с. 14].

взаємодії логіки та граматики і ширше – філософії мови. Матеріал граматики української та польської мов переконує, що “Граматиці” Пор-Рояля, а також виданій через два роки “Логіці” Пор-Рояля судилося вплинути на подальше осмислення взаємодії граматики та логіки в граматичних описах слов’янських мов.

1. Міркування про універсальні ознаки української мови виявляємо в перших граматиках XIX ст. Граматика О.Павловського (1818) засвідчила про використання матеріалу української мови для підтвердження універсальних мовних властивостей: “Всѣ Грамматики, сколько ихъ не есть на свѣтѣ, суть не что иное, какъ повторенія всеобщей, всѣмъ языкамъ принадлежащей, Грамматики” [4, с. 22]. Стосовно україномовного матеріалу в цих рядках утверджувалася загальнограматична концепція, в основі якої була єдина граматична система для всіх мов з огляду на існування універсальної граматики.

Вплив постулатів загальної граматики надалі позначився і на рукописній граматиці І.Могильницького (1823–1824) [5]. У мовознавстві того часу панував ще логіко-граматичний підхід до інтерпретації мовних явищ, хоча набирала сили нова парадигма порівняльно-історичного мовознавства. Не дивно, що в пошуках і для підтвердження ознак української літературної, на думку граматиста, мови він застосував обидва підходи, що й зумовили появу неповторного в контексті всього XIX ст. прескриптивного твору [8, с. 26–32]. Логіко-граматичний підхід до мовних явищ, тобто універсальне та ідіотнічне розуміння сутності мови, в граматиці ілюструють бінарні опозиції “загальне”–“конкретне”, “логічне”–“граматичне”.

Протиставлення “загальне”–“конкретне” виявляємо з перших сторінок твору при обґрунтуванні завдань “граматики въ обще” і “граматики руской”. Автор писав, що загальна граматика – це збірник правил і спостережень за усною і писемною формами мови з метою комунікації, вперше виокремив статус граматики української мови – це “наука рускимъ діалектомъ правомовити и правописати”. За переконанням І.Могильницького, “фундаментомъ науки граматической есть на самый передъ: Естество мовы человеческой, всѣмъ языкамъ всполное, потому звычай народный”. Розставлено чіткі акценти: є граматична наука, яка розкриває сутність мови взагалі у вигляді узагальнених, спільних ознак для усіх мов і конкретних мов зокрема – шляхом розкриття ознак узусу). Від імені “граматичної науки”, І.Могильницький врахував отриманий мовознавцями теоретичний досвід опису різних мов і відреагував на антитезу логічної, загальної, і конкретної граматики, а також на психологічний підхід до мовних явищ –

напрями, які засвідчені граматиками французької і німецької мов XVIII ст.

Відколи мовознавство вирішує проблему взаємозв’язку мови і мислення, воно враховувало розуміння наукою “духу” як з боку логіки, так і з боку психології, оскільки ні прихильники логічного, ні психологічного напрямів не заперечували зв’язків між мовою і мисленням. Логічний напрям виходив із “передумови, що мисленнєвий зміст усіх мов однаковий і зводиться до категорій формальної логіки”, тому логічна, універсальна, граматика могла стати загальною для усіх мов дисципліною. Психологічний підхід до мовних явищ підкреслював незалежність граматичних категорій від логічних, пов’язуючи мовознавство з психологією, виявляв ідіоматичні форми кожної мови у зв’язку з мисленнєвим змістом, розглядаючи конкретну мову як свідчення “національного генія” і власне духовну діяльність індивідів певної спільноти [6, с. 126–127]. Якщо перший напрям розглядав усі мови як вияв однієї сутності, то другий підтверджував індивідуальність кожної з них. І.Могильницький ці два підходи об’єднав. Порівнявши його граматику з “Grammatyka języka Polskiego” І.Копчинського (1817) [17], до думок якого він неодноразово апелював, робимо припущення, що до багатьох висловлених міркувань галицький дослідник прийшов саме під впливом польського мовознавця. Правда, ці думки були співзвучні поглядам В.Гумбольдта про протиставлення універсального і ідіотнічного розуміння мови, за якими граматика містить два рівні явищ: конкретні в мові граматичні категорії, які визначають її індивідуальну структуру, та “ідеальні” мисленнєві категорії, спільні для усіх мов світу. Також український дослідник знав методику граматичних досліджень Я.Грімма, яка засвідчувала, що у своїх філософсько-лінгвістичних поглядах німецький учений залежав від панівного розуміння мови як вияву “народного духу”, під впливом якого він проповідував ідею “мовного вжитку”, зазначав про необхідність створення правил саме на його базі, а не з порівнянь та аналогій з фактами інших мов [13, с. 149, 161]. Не дивно, що в понятті “народний звичай”, на яке опирався І.Могильницький, було і розуміння мови як свідчення “народного духу” (характерно для початку XIX ст.), й ідея “мовного вжитку”, тобто узусу, висвітлення його як традиції мовленнєвої практики і писемної творчості. Отож міркування І.Могильницького синтезовано увібрали в себе елементи філософії мови кінця XVIII–початку XIX ст.

Опозиція “загальне”–“конкретне” сьогодні розкриває застосування елементів психологічного підходу до характеристики мовних явищ, оскільки автор граматики акцентував на сутності мислення. “Мыслити есть то себе самого и рѣчи поверховныхъ свѣдомымъ быти”, – писав І.Могильницький, торкаючись складної проблеми

взаємозв'язку мови, мислення і свідомості. Для дослідника мислення і свідомість – не тотожні величини, а такі, що перебувають в залежних відношеннях, бо мислення включає в себе свідомість. Визначення І.Могильницького відбивало бачення ним – як вияву конкретного – індивідуальної свідомості, тобто психічної діяльності окремої особи, яка дає суб'єктивне відображення і себе, і реальної дійсності.

Наступним кроком ученого було тлумачення мовлення у зв'язку з мисленням: “Мовити есть то мысли свои поверховными членобразными знаками выразити” [5, с. 71]. З античної традиції в європейське мовознавство прийшло розуміння елементів мови (це знаки, пов'язані з думкою [11, с. 243]), конкретизоване в обґрунтуванні авторів граматики Пор-Рояля: “Слова можна визначити як членороздільні звуки, котрі використовуються людьми як знаки для позначення їх думок” [1, с. 90].

Мовлення для дослідника – та конкретна інформація, яку давала індивідуальна свідомість кожного носія мови. Граматист розумів і знакову функцію щось заміщати, у нього – це представляти думки. Для І.Могильницького знак – це не просто матеріальний об'єкт, який сприймається органами чуття, це вже певне ідеальне утворення, своєрідний засіб позначення відображення цього об'єкта у мисленні. Розуміння І.Могильницького наближається до сучасного трактування мовного знака (на сьогодні вже обґрунтовано “соціально усвідомлюване, закріплене суспільною мовною практикою, стійке відношення знака до психічного відображення певних предметів чи явищ дійсності та їх класів – уявлень, понять і т.д.” [9, с. 69]). “Мовимо для того, аби смо мысли наше способом ясным и зрозумѣлим другому объявили”, – таким І.Могильницький бачив призначення мовлення, для нього воно було знаряддям спілкування між людьми з метою обміну інформацією. Комунікація передбачала наявність двох сторін: того, хто говорить, і того, хто сприймає інформацію. Граматист не вдавався до характеристики комунікативного акту – як він здійснюється, усно чи за допомогою письма. Він виділив відправника інформації, тобто адресанта в сучасному розумінні, і одержувача, адресата, хоча і не конкретизував комунікативний акт до діалогу, монологу чи групової розмови. Не вникаючи глибоко в явище, І.Могильницький розумів комунікацію на рівні сприйняття і розуміння повідомлення. Саме комунікативна функція мови визначила, на його думку, необхідність кодифікації, як її засіб він трактував граматику: “Потрѣбное tedy есть одному и другому (учасникам комунікації. – Г.М.) руководство къ належитой мовѣ. Руководствомъ такимъ есть Грамматика” [5, с. 71].

Протиставлення “логічне”–“граматичне”. Антитеза логічного і граматичного начал

актуалізована в європейській граматичній традиції з часів раціоналізму, відколи вчені почали пояснювати граматичні категорії будь-якої мови як втілення категорій логіки і культивувати роль правил, які б унеможливили будь-яку зміну у граматичній системі. Ці ідеї, найпереконливіше втілені в граматиці Пор-Рояля, мовознавці наслідували впродовж XVIII і навіть в перших десятиліттях XIX ст. Логічний підхід реалізовано при поясненні не тільки мови взагалі, а й конкретних зокрема.

На межі XVIII і XIX ст. антитеза логічного і граматичного в науці про мову ускладнила зв'язки мовознавства з логікою і психологією. Дослідники розглядали категорії мови як загальні мисленнєві форми, які мають логічне походження; ця система граматичних або логіко-граматичних форм вже не була власне мовною: вона запозичила від логіки певні положення, без яких мовознавство не могло обійтися; водночас ці категорії не були і власне логічними. Якщо при цьому в центрі уваги не перебували категорії конкретних мов, то взаємодію логіки і граматики розкривала раціональна грамматика. Якщо треба було з'ясувати, у яких формах у мові виявлялися категорії ідеальної граматики, як засвідчена система логічних категорій – повністю чи частково, як відображені логічні категорії – адекватно чи залежно від інших елементів, то це робила реальна грамматика [6, с. 131].

Опозиція “логічне”–“граматичне” знайшла відлуння в граматиці І.Могильницького, оскільки граматист використовував конкретні джерела, що зазнали впливу європейської традиції з її логічним і граматичним, конкретним і загальним підходами до мовних явищ, зокрема граматику польської мови О.Копчинського, укладену в раціоналістичному дусі XVIII ст. [21, с. 79], і праці М.Греча, на становлення граматичних поглядів якого мали вплив західноєвропейські (французькі та німецькі) граматики логічного напрямку [3, с. 295].

У §133 “О Свнтаѣи въ обще” І.Могильницький розкривав свій підхід з позицій загальної граматики, передбачаючи комунікативний акт не просто як перелік слів, а перелік, організований в певному порядку: “Уживанье до тихъ часъ поединчіе части мовы нато суть, аби смо ними мысли наше въ певномъ порядку и звязѣ выражали”. Підкреслюючи зв'язок слів, дослідник розумів роль порядку слів як важливого засобу вираження граматичного значення.

У XVII–XVIII ст. мову і мислення вивчали за допомогою постулату про паралелізм між ними [11, с. 241]. Це засвідчує і твердження І.Могильницького: “Любители словесности науку правого мысленя (Логіку) и науку правои мовы (Граматику) за нероздѣльные сестры вважали”. Дослідник чітко вирізняв два підходи щодо

трактування синтаксичних правил: з позицій “сочинення граматического” і “основанія логического”. Синтаксис був за науку вираження окремих частин мови в певному порядку та зв’язку, подавав “правила сочинення граматического”, які мають логічну основу. Ідею правильного мовлення граматист вивів з розуміння правильності мислення, яке стало для І.Могильницького одним із критеріїв побудови граматичних норм.

Будь-яка думка, за вченим, мала трикомпонентну структуру: “рѣчь” – це суб’єкт дії, “свойство” – предикат, “союз” або зв’язка, – це елементи судження (“суду”), від них І.Могильницький характеризував головні члени речення.

У його граматиці речення означено через судження. З допомогою пояснення членів речення: “подлежащее” – це підмет, називає предмет; “сказуемое” – це присудок, що позначає “свойство той рѣчи”, тобто здійснювану в часі предикативну ознаку; “союз” – це той елемент, який пов’язує підмет з присудком – дослідник отримав узагальнений зразок, модель, за якою він будував просте поширене речення. Апелюючи до граматичного та логічного підґрунтя речення, І.Могильницький їх не сплутував і не ототожнював. Глибше наукове пізнання, на його думку, зайве, бо зачіпало вже царину логіки. (Пошуки істини при визначенні співвідношення логічного/граматичного тривають; на думку О.Лосєва, “кожне граматичне речення, звичайно, має свій логічний зміст. Але який цей зміст? Це зовсім не та сфера змісту, якою оперує формальна логіка. Це своя власна і своя особлива, а саме, мовна логіка... Від чистого мислення мовне мислення відрізняється тим, що воно є кожний раз не чистим мисленням в поняттях, але тим чи іншим його переломленням і конкретизацією...” [7, с. 105–106]).

Протиставлення “логічне”–“граматичне” відчутне і в характеристиці порядку слів.

Виявлення універсальних ознак у мові в опозиціях “загальне”–“конкретне”, “логічне”–“граматичне” могло бути реакцією І.Могильницького на теоретичний дефіцит опису, що спостерігався, наприклад, у практиці укладання граматики російської мови на початку XIX ст. [10, с. 98]. Формування граматичної характеристики української літературної мови виявляло, з одного боку, зв’язок з мовознавчою парадигмою свого часу, з іншого, ілюструвало застосування наукових засад кодифікації.

Висловлені І.Могильницьким погляди не знайшли свого подальшого розвитку у прескриптивних граматах не тільки першої, але й другої половини XIX ст., однак розв’язання подібних проблем стало важливим для теоретичної лінгвістики. Потрібно було дочекатися теоретичного мислення О.Потебні, який

протиставив логічні та семантичні форми, розмежував надмовне логічне мислення і власне мовне мислення, проектуючи цей поділ на вирішення трьох питань: лексичного (речового) значення слова, форми слова (етимологічної і синтаксичної), співвідношення етимології (морфології) і синтаксису.

2. Опозиція “загальна граматика”–“граматика окремої мови” в граматах польської мови, написаних у добу Просвітництва, виникла під впливом ідей французьких мовознавців Бозе, Кондильяка, де Марсе [23, с. 5], чії праці трансформували положення з граматики Пор-Рояля.

Спільні елементи в мовах, своєрідний прообраз мовних універсалій, визнавав О.Копчинський, вважаючи, що людські мови “*ieden do drugiego większe lub mniejsze ma podobieństwo*”, що “*kto pozna dobrze swoy ięzyk, pozna łatwiej i obce...*”. Подібні думки пізніше висловлені в граматах М.Якубовича та Й.Мучковського. У текстах опозиція “універсальна–практична” чи “загальна–часткова” граматики окреслена у термінах “граматика powszechna (ogólna)” і “граматика szczególna”. При цьому граматики “powszechna” подавала правила, “*ktore się we wszystkich ięzykach znajduia*”, а граматики “szczególna” – правила, “*ktore się tylko w iednym ięzyku znajduia*”, як висловлювались М.Якубович чи Й.Мучковський, пояснюючи ідіотетнічні ознаки польської мови у зв’язку з правилами загальної граматики. Дослідники хотіли зрозуміти “*O składni imion w ogólności*” [16, с. 3], “*O składni słowa w ogólności*” [16, с. 156], “*O zdaniach w ogólności*” [15, с. 182] тощо. У запропонованих дефініціях відображено універсальну для всіх мов взаємодію мислення та мови, як-от: “*Ta część grammatyki, która wyszczególnia i opisuie wszystkie przyczyny i sposoby łączenia wyrazów, czyli wyszczególnia dla czego i gdzie iaki związek miejsce mieć powinien, tudzież dla czego i gdzie iakiej odmiany użyć należy, zowie się składnią czyli konstrukcją*” [15, с. 2]. І все ж найвизначнішим представником польського мовознавства доби Просвітництва був О.Копчинський, автор низки граматичних праць, що ніби передвіщали появу порівняльного мовознавства і водночас пов’язували підхід до мови з біологічними властивостями людини. Як автор граматики польської мови з приписами для вчителів, що витримала близько 70 видань (останнє в 1839 р.), О.Копчинський мав такий вплив на формування мовознавчого мислення своєї епохи, що його названо батьком польської граматичної науки [24, с. 15].

* Конкретно це були дослідження: *Beauzue N. Grammaire gènerale ou Exposition raisonnée des éléments nécessaires du Langage*. P., 1767. Т.1–2. *Condillac E.-B. de. Cours pitude pour l’instruction du prince de Parme*. P., 1782. Т.1–3; *Du Marsais C.-Ch. Logique et principes de grammaire*. P., 1769 (перелік праць подаємо за: [2, с. 148]).

Ознакою полоністики кінця XVIII–початку XIX ст. була увага до філософсько-граматичної літератури [22, с. 7]. На прикладі граматики О.Копчинського переконаємося, що її автор підходив до мови в дусі XVIII ст. – трохи загально, по-філософськи, не історично, як свого часу про це переконливо писав Брюкнер [18, с. 315]) і, як видно з тексту граматики, апелюючи до праць де Марсе та Кондильяка [17, с. 60, 99, 193]. “Основи граматики” де Марсе пропагували граматичний опис, що базувався на засадах розуму. Останній визнавався творцем розвитку мов і не протиставлявся звичаєві мовлення [2, с. 53]. У Копчинського ці ідеї відображені дуже органічно, читаємо: “Co za rozkosz dla Polaka, rozważającego swój język, widzieć w nim filozoficzny rozum, kierujący gruntownie narodowym zwyczajem, podług przyrodzenia myśli ludzkiej!” [17, с. 42]. У праці де Марсе всі граматичні категорії описувалися через зв’язок з законами логічного мислення та знання мовного вжитку [2, с. 53]. У граматиці О.Копчинського ця думка є засадничою: автор стверджував, що граматичний опис польської мови має два очевидні фундаменти, перший – природу людського мислення, другий – звичай народний [17, с. 98].

Відомий французький філософ Е.Кондильяк ставив питання про знаки мови, які можуть аналізувати думку [2, с. 69]. Подібні міркування знайшли своє продовження у граматиці О.Копчинського. Він писав, що голос призначений тлумачити мислення через мову, а знаки служать своєрідним індексом, котрим керує душа або, як він писав, “внутрішність” мови [17, с. 120–121]. Оскільки мислення – образ речі, а мова – образ мислення, то кожне слово знаходить своє відображення у мисленні: “Jakie już jest wyobrażenie w myśli, czy rzeczywiste, czy względne, czy fizyczne, czy moralne, czy smysłowe, czy umysłowe, czy rzeczowne, czy przymiotne, taki jest wyraz w mowie” [17, с. 128]. У такому контексті тлумачилися різні частини мови: *вигуки*, що означали ефект, *імена*, що позначали предметність або ознаку, *дієслова* – судження про речі чи предмети. О.Копчинський не подавав дефініції граматики, як це пізніше зробив І.Могильницький, але постійно підкреслював її роль: “Na to jest Grammatyka, aby zwyczajowe błędy poprawiała” [17, с. 51] або: “...Na poznanie wszystkich (prawidł. –

Г.М.) udadz się trzeba do narodowej Grammatyki” [17, с. 64].

Західноєвропейська філософія мови вплинула на інтерпретацію зв’язку думки і слова. У вступі до граматики читаємо: в природному розвитку мислення було першим, людський голос другим, письмо третім елементом у часі виникнення [17, с. 8]. Надалі думку конкретизовано: мислення мусить узгоджуватися з природою, а слова з мисленням – саме під таким кутом зору дослідник розглядав особливості ступенювання прикметників, сутність формозміни іменників та дієслів [17, с. 53–54], роль флексій у вираженні граматичних значень, відмінків тощо. Філософський підхід до мови позначився на розділах граматики: ч.1 “Powierzchność Języka”, ч.2 “O Wewnętrzności Języka Polskiego”, ч.3 “O Mowie Pisaney”. У першій частині автор подав відомості про голос, вимову звуків, читання, частини мови. Характеристику розпочато з вигуків, далі розглянуто ім’я, займенник, прийменник, дієслово, дієприкметник, прислівник, сполучник. У другій частині О.Копчинський пояснював, як здійснюється зв’язок мови і мислення, тому розкрив походження мови, зупинився на особливостях творення слів, переносному значенні, аспектах учення про синтаксис (для прикладу див. назви параграфів: §I. Grammatyk łączyć powinien znanie słów ze znanie myśli, §II. Znanie wyrazów gramatycznych do znaczenia myśli służących. §III. Przez co się wiąże mowa z myślą? §IV. O migach jako pierwszym tłumaczem myśli [17, с. 117–122]). У третій частині дослідник розглянув історію польського правопису, його принципи, акцентування слів. Загалом О.Копчинський застосував логіко-філософський підхід до висвітлення ідіоетнічних ознак польської мови. Закріплена в його граматиці ідея граматичної “правильності” на практиці не реалізувалася, оскільки “мова поверталася до явищ застарілих” [18, с. 315].

Сказане дозволяє стверджувати: у першій половині XIX ст. в контексті прескриптивно-дидактичного підходу до мовного матеріалу дослідники української, та польської мов почали розробляти ідею мовних універсалій, висвітлення якої в майбутньому стане прерогативою теоретичного мовознавства і виллється в пошуки спільних для усіх мов (або більшості з них) ознак, явищ, закономірностей в контексті зіставно-типологічного мовознавства.

Література

1. Арно А., Лансло Кл. Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля / Пер. с фр., комплект. и послесл. Н.Ю.Бокадоровой; Общ. ред. и вступ. ст. Ю.С.Степанова. – Москва: Прогресс, 1998. – С.71–212.
2. Бокадорова Н.Ю. Французская лингвистическая традиция XVIII–начала XIX века. Структура знания о языке / Отв. ред. чл.-кор. АН СССР Ю.С.Степанов. – Москва: Наука, 1987. – 151 с.
3. Виноградов В.В. История русских лингвистических учений: Учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов / Сост. Ю.А.Бельчиков; предисл. Ю.В.Рождественского. – Москва: Высш. школа, 1978. – 366 с.

4. Грамматика малороссійскаго нарѣчія, или Грамматическое показаніе существеннѣйшихъ отличій, отдалившихъ Малороссійское нарѣчіе отъ чистаго Россійскаго языка, сопровождаемое разными по сему предмету замѣчаніями и сочиненіями / Соч. Ал. Павловскій. – Санкт-Петербург, 1818. – 114 с.
5. Грамматыка ѡзыка Славено-рускогѡ / Юже сочини Іоанъ Могѣльнѣцки, сегодофляѣтъ Престолнаго гр(еческо) каѳ(олическаго) Крилоса Пер(е)мискаго, Совѣтникъ консисторскій и народныхъ училищъ надзиратель, за изволенемъ правител'ствующихъ // Філологічні праці Івана Могильницького. – Українсько-руський архив. – Т.5. – Львів, 1910. – С.71–225.
6. Кацнельсон С.Д. Содержательно-типологическая концепция Вильгельма Гумбольдта // Понимание историзма и развития в языкознании первой половины XIX века / Отв. ред. чл.-кор. А.В.Десницкая. – Ленинград: Наука, Ленингр. отд-ние, 1984. – С.126–135.
7. Лосев А.Ф. Специфика языкового знака в связи с пониманием языка как непосредственной действительности мысли // Лосев А.Ф. Знак. Символ. Миф. Труды по языкознанию. – Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1982. – С.92–113.
8. Мацюк Г.П. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.). – Львів, 2001. – 373 с.
9. Мельничук А.С. Значение и содержание лингвистических единиц различных уровней // Теоретические аспекты семантики и её отражения в одноязычных словарях / Отв. ред. В.Н.Ярцева. – Кишинёв: Штиинца, 1982. – С.67–74.
10. Минералов Ю.И. Грамматика и стиль (традиция нормализации литературного языка в России и поэтический слог) // Slavica Tartuensia, 1998. – Вып.2. – С.90–107.
11. Ольховиков Б.А. Становление языкознания как самостоятельной науки // Амирова Т.А., Ольховиков Б.А., Рождественский Ю.В. Очерки по истории лингвистики / Отв. ред. Г.В.Колшанский. – Москва: Главная ред. восточ. лит-ры изд-ва “Наука”, 1975. – С.177–256.
12. Ольховиков Б.А. Теория языка и вид грамматического описания в истории языкознания. Становление и эволюция канона грамматического описания в Европе / Отв. ред. Ю.В.Рождественский. – Москва: Главная ред. восточ. лит-ры изд-ва “Наука”, 1985. – 278 с.
13. Смирницкая С.В. Якоб Гримм – историк языка // Понимание историзма и развития в языкознании первой половины XIX века / Отв. ред. чл.-кор. А.В.Десницкая. – Ленинград: Наука, Ленингр. отд-ние, 1984. – С.136–162.
14. Степанов Ю.С. Пор-Рояль в европейской культуре // Арно А., Лансло Кл. Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля. – Москва: Прогресс, 1998. – С.5–70.
15. Grammatyka języka Polskiego / Przez J.Muczkwoskiego. – Kraków, 1836. – 328 s.
16. Grammatyka języka Polskiego / Przez M.Jakubowicza. – Część 3. – O składni. – Wilno, 1834. – 231 s.
17. Grammatyka języka Polskiego / Przez O.Kopczyńskiego. – W Warszawie, 1817. – 267 s.
18. Brückner A. Dzieje kultury polskiej. – Т.3. – Czasy nowsze. Do roku 1831. – Kraków, 1931. – 778 s.
19. Florczak Z. Początek i kształtowanie się języka w poglądach wieku oświecenia // Pamiętnik Literacki. – 1974. – Z.3. – LXV. – S.159–178.
20. Florczak Z. Spór o grammatykę uniwersalną w XVIII wieku // Pamiętnik Literacki. – LXIII. – 1972. – Z.1. S.159–172.
21. Grucza F. Grammatyka a nauka języków obcych // Grammatyka – konstrukt intelektualny czy rzeczywistość: glottodydaktyczne implikacje tej alternatywy / Pod. red. F.Gruczy. – Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1992. – S.7–47.
22. Kopko P. Krytyczny rozbiór grammatyki narodowej O.Kopczyńskiego. – Kraków, 1909. – 94 s.
23. Rudnicki M. Językoznawstwo polskie w dobie oświecenia. – Poznań, 1956. – 335 s.
24. Zacórski Z. Studia nad rozwojem językoznawstwa polskiego od końca XVIII wieku do roku 1918 (ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski). – Warszawa–Poznań, 1981. – 157 s.

Мацюк Галина Петрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри загального мовознавства Львівського національного університету ім. І.Франка